

## Djävulsjubileum

I dagarna är det femtio år sedan Dagens Nyheter gjorde sin mest kända insats i religionsdebatten; tidningen "avskaffade djävulen", som det med älskvärd överdrift brukar heta. Inläggen i den omfattande diskussionen, till stor del utgivna av den närmast agerande tidningsmannen, numera professorn, Anton Karlgren ("Djävulsfriden våren 1909") är inte bara ett utmärkt exempel på vad man kallar aktiv journalistik, utan erbjuder fortfarande en rolig och dess värre aktuell läsning. Teologerna och andra trons försvarare resonerade då på ungefär samma linjer som i dag.

Det hela började med ett par muntliga diskussioner i Folkets hus som ledde till resolutioner mot djävulstron, mot "diabolismen". I samband härmed anordnade Dagens Nyheter en enquete bland prästmän och lekmän; prästerna yttrade sig med en frimodighet som knappast har någon motsvarighet i senare undersökningar av detta slag. Då flertalet präster höll på djävulens existens, om också med de mest stridiga motiveringar och med de mest skilda beskrivningar av djävulens beskaffenhet, medan en ung präst, pastor Hannerz, frankt förnekade djävulen, anmälde Karlgren, för att få saken klarlagd, Hannerz för Stockholms stads konsistorium. Karlgren visade i sin inlägga till full evidens att djävulstron var ett centralt inslag i den rena evangeliska läran och att konsistorium var skyldigt att ingripa enligt sin plikt att vaka över prästerskapets renlighet; enligt lagen borde varning, avsättning eller suspension drabbas Hannerz. Konsistoriet drog sig emellertid ur knipan; Hannerz, som bestämt stod fast i sin irrlärlighet, sades ha handlat "obetänksamt", men förklarades utan närmare motivering vara straffri. Endast några få präster yrkade fällande dom. Därmed syntes det klart att djävulen, trots sin starka förankring i Bibeln och bekenntelseskriterierna, inte ansågs vara ett oefftergivligt drag i den evangeliska kyrkans lära.

De prästerliga inläggen är från flera synpunkter av intresse. Så på grund av sin ofta totala brist på vanlig logik, en brist som man vid denna tid inte skyldde med påståendet att den religiösa sanningen var något helt annat än sanning i mera enkel och profan mening. Så också på grund av de motstridiga resonemangen och argumenten. De mera aggressiva djävulstroende gjorde uttalanden som rimligen måste innebära att deras svala eller tveksamma medbröder var irrlärliga, ja, i själva verket inte kunde anses som kristna. De skeptiska och medlande gjorde däremot påståenden enligt vilka de gammaltroende skulle vara vettlösa. I sin överlägset högdragna hållning mot bibel och bekenntelseskriterier liksom i sina försök att finna tillflykt i fraser om symboler och bilder är deklARATIONerna från denna grupp av alldeles samma beskaffenhet som dem vi möter i dagens debatter. Även motsättningen mellan gammaltroende och liberala uttolkare har förblivit helt aktuell.

Hjalmar Söderberg berättar i "Hjärtats oro", skriven några

månader efter debatten, att han i början av sommaren 1909 mötte djävulen i Köpenhamn. "Gud och jag har så många intressen gemensamma", yttrade djävulen. "Vi är stjärnbröder; ingen av oss kommer att överleva den andra." Samma uppfattning framfördes av ett stort antal präster. Tron på en personlig djävul hörde ihop med tron på en personlig Gud; "om det ej finns någon djävul, behövs det heller ingen frälsare", framhåller en kyrkoherde i ett representativt inlägg. Inom Stockholms stads konsistorium ansåg sex präster av tretton det vara nödvändigt att i särskilda yttranden till det friskännde utslaget mot Hannerz framhålla denna djävulstrons väsentliga innebörd. "Guds ord inrymmer särskilt i Jesu egen och hans apostlars förkunnelse, med en tydlighet som icke kan vara större, läran om djävulens och den onda andevärldens tillvaro och sätter denna lära i organiskt och oupplöstligt samband med den för vår frälsning centrala sanningen om Jesu återlösning", förklarade fyra av dessa präster. Två präster uttryckte sig om möjligt än tydligare: "Finn ingen djävul, så har vår frälsare både i sin frälsningskamp och i sin blodiga döds-kamp varit såsom en den där hugger i vädret." "Jag kan ej tro att det finns många präster, som sjunkit därhän, att de vilja avskirva tron på djävul och helvete", denna i ett enquetesvar uttryckta ångest för avdiaboliseringen är typisk för de gammaltroende, alltså för dem som höll på vad som i bibel och bekenntelseskriterier ostridigt var utsagt.

Hos dem som då för tiden kallades nyteologer observeras en ångslan av helt annan art: hur skall man kunna på en gång vara rimlig och renlärlig, hur skall man klara kursen mellan kyrkan och förnuftet? Kyrkoherde S A Fries, framstående liberal teolog, synes på god väg att i djävulen se blott en folklörlig föreställning; "antagandet av en god och en ond andevärld har för de krist-

na ingen praktisk betydelse annat än i symboliskt syfte, liksom sådana väsens tillvaro eller icke tillvaro är obevislig." Men strax efteråt talar han om människans oförklarliga vilja till det onda — "det är den vi bör mena med djävulen" — och om att det är fåfängt att gå till strid mot gamla föreställningar, och han slutar listigt nog med att varna för de frikyrkliga, vilkas djävulstro antyder vara friskare och primitivare än statskyrkans. Professor Nathan Söderblom visade den smidighet som passade en blivande ärkebiskop. "Inte kan man diskutera djävul och helvete. För den ene betyda de fruktansvärda verkligheter, för den andre äro de dumt prat och elakartad vidskepelse" — men vad de betydde, för professor Söderblom fick ingen veta.

En hörnsten i flertalet prästerliga inlägg — vare sig de gällde symboler eller personliga djävlar — var att det ondas tillvaro vore obegriplig, om inte något slags djävul förutsattes. Det är fortfarande ett populärt sätt att se på djävulen en existensmöjlighet. Dr Ivan Bratt tog upp tanken. "Det är

lika oriktigt att fråga: varifrån kommer det onda? som det vore att fråga: varifrån kommer det sköna eller varifrån det gula? Ja, icke ens varifrån enfalden kommer kan få något allmängiltigt svar."

Trons försvarare har, att döma av debatter och enquetes, inte ändrat sig mycket sedan femtio år. Skytteltrafiken mellan den i vardagslag serverade bokstavstron och det intellektuellt smakligare talet om symboler fortsätter. Sannolikt har det i total religiös likgiltighet bottande försvar för kyrkans läror som består i uttryck av vördnad för det hävdvunna såsom nyttigt för massan blivit av större vikt än förr. "Ett bondhelvete behöver vi i alla händelser tillsvidare", skall ärkebiskop Sundberg en gång ha yttrat. Det tycks vara den mest slitstarka motiveringen.